

ČESKÉ HISTORICKÉ ATLASY

Historických atlasů v české řeči není mnoho. Je jich daleko méně než atlasů zeměpisných a téměř všechny jsou určeny především jen pro školní potřebu. Snad proto, že dějepisné mapy stojí v jistém smyslu na hranici mezi zeměpisem a dějepisem a že jsou — i ve škole — předmětem jen okrajového zájmu zeměpisců i dějepisců, nebylo historickým atlasům se strany jejich uživatelů nikdy věnováno příliš mnoho pozornosti. Svědčí o tom i překvapivě malý počet referátů při příležitosti jejich vydání, které ještě navíc jsou spíše registrující než kritické a objevují se vlastně jen v časopisech pedagogických, kdežto odborný tisk zeměpisný a dějepisný vydání těchto souborů prakticky opomíjel. A třebaže řada našich historických atlasů není, jak už bylo poznamenáno, nijak veliká, nemáme dosud soupis, který by shrnul všechna jejich vydání a pověděl něco o jejich obsahu a historii jejich vzniku.

Sestavení bibliografie není však ani při omezeném počtu těchto atlasů věci snadnou, nejen z důvodů právě uvedených, ale i proto, že některé z atlasů se vůbec nezachovaly, alespoň ne ve veřejných knihovnách a mapových sbírkách. Avšak ani oficiální bibliografické soupisy české literatury, ať všeobecné nebo tematické, nejsou v tomto oboru vyčerpávající a nepodávají úplný obraz tvorby historických atlasů, zvláště pokud jde o datování některých výtisků. Přičteme-li k tomu ještě známou praxi mnoha starších vydavatelů, kteří se snažili nejruznějším způsobem zastřít stárnutí svých publikací, musíme se i v tomto soupisu na některých místech smířit s údaji přibližnými, které se sice skutečným nepochybně hodně blíží, ale přece jen mají ráz dohadů.

Text článku sleduje atlasy v podstatě chronologicky podle jejich prvních vydání; pak si ale výklad všimá v uzavřeném odstavci úprav, změn a vůbec celé historie každého atlasu ve všech jeho vydáních. Tím je nutno vysvětlit si někdy zdánlivá odbočení, jež zvláště u souboru Putzgerova a Schubertova-Schmidtova předbíhají základní časový sled až o několik desetiletí. Bibliografický soupis, který je připojen na závěr článku, je uspořádán abecedně podle hlavních (prvních) autorů atlasů. U každého titulu je tu v poznámce uvedeno, kde je uložen výtisk, podle něhož byl popis proveden, anebo, jestliže takový exemplář nebyl nalezen, je alespoň odkázáno na literaturu, která jeho existenci dokládá. Pro potřeby historiků školního vyučování jsou připojena čísla a data ministerských aprobačních výnosů (publikovaných od r. 1869 v oficiálním věstníku rakousko-uherského ministerstva kultu a vyučování, od r. 1919 ve věstníku ministerstva školství a národní osvěty), pokud tyto atlasy byly schváleny jako školní pomůcky, a je uveden i stupeň škol, na který se povolovací výnos vztahuje.

Vydání prvního českého historického atlasu je spojeno se jménem pražského rytce a kartografa, též autora prvního českého zeměpisného atlasu, Václava Merklase (1809—1866). Ten začal v době svých největších úspěchů v kartografii vydávat také historický atlas starověkých dějin v české řeči. Nebyla to však práce původní; tak jako při zeměpisných atlasech vzal si i zde Merklas za vzor dílo německé, tentokrát rozšířený „Schulatlas der alten Welt (Orbis terrarum antiquus), nach D'Anville, Mannert, Ukert, Richard, Kruse, Wilhelm u. a. bearbeitet“, který vycházel téměř každoročně u J. Perthese v Gothě a v této době

měl asi 15. vydání, a napodobil jej velmi přesně. Třebaže však první mapu „Obor země starým známý“ vydal už začátkem roku 1843, pracoval pak Merklas na díle jen velmi zvolna a teprve roku 1850 uvedl pod názvem „Atlas starého světa“ do prodeje soubor 10 map, jež však patrně byly zatím distribuovány jen volně, nesešité. Brzy nato, roku 1851, při rozsáhlé reorganizaci rakouského středního školství složil Merklas zkoušky učitelské způsobilosti z dějepisu a zeměpisu pro gymnasia a odešel do Levoče, kde byl jmenován profesorem tamního ústavu. Svou pražskou tiskárnu i s tiskovými deskami většíny map prodal nakladateli Andréovi, který historický atlas za čas — roku 1853 — vydal pod stejným názvem znovu, nejprve v původním rozsahu 10 map, ale brzy nato ještě v „druhém rozmnoženém vydání“ o 12 mapách (nové dvě mapy jsou převzaty z Kiepertova německého historicko-zeměpisného atlasu starého světa) s poněkud pozměněným pořadím jednotlivých listů. Jako první české dílo tohoto druhu byl atlas národním tiskem vřele uvítán a doporučován českým studentům jako vhodná učební pomůcka, i když rakouský pedagogický tisk jej podrobil tvrdé kritice; ačkoli o tom nejsou doklady, lze se domnívat, že po zrušení privilegia studijního fondu na vydávání středoškolských učebnic mohl se atlas během omezeného proniknutí češtiny do některých našich středních škol uplatnit i jako pomůcka vyučovací — bylo to dílo po reformě velmi potřebné a jeho dvě vydání v jediném roce by tuto domněnku podporovala. Neblahý obrat, který vedl po roce 1853 k opětovnému zavádění němčiny jako vyučovací řeči do českých středních škol, však byl příčinou, že se čeština v historickém atlase skromně objevila teprve po deseti letech, kdy nakladatel B. Tempský vydal v Praze anonymní dvojjazyčný německo-český „Atlas zur alten Geschichte. Atlas starého věku“. Jeho deset nestejně velikých a různě provedených map a reprodukce obrazu athénské Akropole s německými i českými tituly bylo vybaveno většinou latinským topografickým názvoslovím a také krátký úvod byl dvojjazyčný. Jednotlivé listy atlasu, jehož původce není nikde uveden, jsou kopiemi map autorů zvučných jmen (Spruner, Kiepert aj.) a nakladatel je v úvodu díla doporučuje germanisovanou češtinou studentům nižšího i vyššího gymnasia s českou i německou vyučovací řečí. První vydání tohoto souboru, oznámené v Musejníku již roku 1863 (str. LVIII), nese na obrazové příloze letopočet 1864, kdežto v nedatované předmluvě k druhému opravenému vydání se uvádí, že je od prvního dělí „několik let“. Šlo však nepochybně o totéž desetiletí, neboť již na jeho konci přišel do oběhu dobrý a ryze český atlas, který dosáhl i ministerského schválení a rychle pronikl do českých škol. Historik Jan Lepař (1827—1902) vydal totiž u I. L. Kobra ke své učebnici „Všeobecného dějepisu k potřebě žáků na vyšších gymnasiích československých“ (díl I—III, Praha 1867—1871) roku 1869 ve dvou sešitech „Politický atlas k všeobecným dějinám středního a nového věku“ o 12 mapách a roku 1870 „Politický atlas k všeobecným dějinám starého věku“ s 10 mapami. Atlas byl určen především pro školu a s ohledem na to také zpracován; Lepař sám zdůraznil, že jeho mapy nemají být vědeckým obrazem své doby, a proto, řídicí se svou zásadou „přestatí na mále“, je opatřil jen řídkým názvoslovím. Grafickou úpravou — nápadnými typy i velikostí použitého písma a zavedením plošného koloritu — tento účel ještě podtrhl. Atlas představuje dobrý počátek v tvorbě původních prací tohoto druhu u nás, dočkal se i druhého vydání (starověk 1873, středověk a novověk 1875), a byl používán ve školách ještě v osmdesátých letech minulého století.

V roce 1874 začal vycházet u Hölzla ve Vídni pro školní potřebu „Historisch-geographischer Schulatlas für Gymnasien, Realschulen und verwandte Lehranstalten“ od Georga Jausze a Hölzla; máje asi v úmyslu rozšířit jej ve všech zemích polyglotické monarchie podobně jako zeměpisný atlas Kozennův, začal s jeho jinojazyčnými mutacemi, mezi nimiž byla záhy oznámena také úprava česká; ačkoli sdělení o tom bylo uveřejněno i v rakouském knihupeckém tisku (Österreichische Buchhändler-Correspondenz 1874, str. 271), k realizaci českého překladu nakonec nedošlo. Přesto však Hölzel neupustil od svého úmyslu a když brzy nato začal s přípravou celé řady mutací jiného svého historického atlasu, jehož autorem byl F. W. Schubert, nezapomněl ani na úpravu českou. Pro zčeštění tohoto díla získal gymnasijsní profesory dějepisu a zeměpisu Antonína Balcara (1847—1888) a Jaroslava Vlacha (1852—1917), kteří pak už v roce 1887 předložili první část své práce, totiž svazek věnovaný dějinám starověku. Na žádné ze 24 map tohoto 1. dílu se však proti originálu nemuselo nic měnit, neboť jejich popis i legendy vytiskl obchodně zdatný nakladatel tak jako u jiných úprav i zde latinsky, takže Balcar a Vlach dílo pouze „opatřili výkladem“ k jednotlivým mapám. Také titul souboru byl latinský — „Atlas antiquus“ — a jen v podtitulu se uváděl český název „Historicko-geografický atlas školní starověku“. Skutečné zčeštění druhého dílu o 19 mapách, který mezitím vyšel německy ve zpracování V. Schmidta, trvalo pochopitelně déle, tím spíše, že po smrti Balcarově (1888) bylo jen úkolem Vlachovým, a tak „F. Schuberta a V. Schmidta Historicko-zeměpisný atlas školní věku středního“ se 17 mapami vyšel až roku 1896, kdežto poslední svazek, vztahující se k dějinám nového věku („F. Schuberta a V. Schmidta Historicko-zeměpisný atlas školní nového věku“) upravil Vlach s Františkem Kameníčkem (1856—1930) asi roku 1898. Téhož roku byl úplný atlas vydán v jediném svazku o 60 hlavních a 53 vedlejších mapách jako „F. Schuberta a V. Schmidta Historicko-zeměpisný atlas školní starého, středního a nového věku“, a to jen pro gymnasia. V následujícím roce vyšel znovu „Atlas starého věku“, tentokrátě však s českým názvoslovím v úpravě Vlachově a s určením pro reálky a příbuzné ústavy (kde se neučilo latině); v roce 1900 tento zčeštěný díl spolu se svazkem druhým a třetím byl vydán znovu souborně — nyní už se všemi mapami českými — opět pro školy reálné a ústavy příbuzné a dosáhl postupně schválení pro reálky, učitelské ústavy, průmyslové a obchodní školy. Dotisk obou úprav — jednak pro gymnasia, jednak pro reálky — vyšel roku 1916 a znovu, jak se zdá, ještě roku 1918. Už v předválečných letech došel tento atlas velkého rozšíření v našich školách; tím spíše se jevila potřeba a možnost jej přepracovat i znovu vydat v samostatném státě, kdy ustal příliv map z Vídně. Když pražský nakladatel V. Neubert k tomu účelu odkoupil od Hölzla litografické kameny atlasových map, ujal se tohoto úkolu Bohuslav Horák (1881—1960), docent a později profesor historického zeměpisu na brněnské universitě, který roku 1921 přehlédl a roku 1922 zpracoval nové vydání celého souboru o 119 hlavních i vedlejších mapách. Pak se atlas dotiskoval beze změny vždy asi po dvou letech, aby stačil požadavkům škol, v nichž však byl užíván jen jako doporučená pomůcka, takže nemusel být schvalován. K dalšímu změněnému vydání přistoupil B. Horák za přispění Jiřího Čermáka (1884 až 1955) a především Ivana Honla roku 1933, kdy přibyl i nový, čtvrtý oddíl o 15 mapách, vztahující se ke slovanským dějinám, takže atlas čítal 67 listů o 146 mapách. V této podobě byl roku 1938 schválen a roku 1940 vyšel jako

znovu částečně přepracovaný dotisk o stejném počtu listů, ale jen se 145 mapami — na 11. listu III. části byly totiž místo mapky bojiště abensberského zařazeny vysvětlivky. (Za tuto důležitou poznámku, umožňující identifikaci popisovaného vydání, děkuji dr. I. Honlovi.) Ještě po druhé světové válce byl tento úspěšný soubor připraven k novému vydání roku 1948, kdy byl znovu schválen ministerstvem (čj. 21 824 z 12. 3. 1948), do prodeje však už nepřišel.

Vratme se však znovu na konec minulého století. Tehdy, roku 1895, se na našem trhu objevil z barevných i černobílých knižních přílohových map sestavený „Malý atlas biblický“, který jako „pomůcka ke studiu biblického země- a dějepisů“ upravil kanovník Xaver Blanda (1838—1917), ředitel českého pedagogia v Praze a docent teologické fakulty pražské university. Je to 10 map, které byly původně součástí Blandova „Stručného přehledu starožitností biblických“ (Praha 1895), ale nakladatel v přesvědčení, že taková pomůcka podpoří studium, je vydal roku 1895 také samostatně „ku prospěchu a pohodlí učitelův a studujících mládeže českých škol měšťanských, středních i ústavův učitelských, jakož i všech přátel studia biblického“.

Souborný novější atlas všeobecných dějin v české řeči v té době však už školy, jak je zřejmé z předchozích řádek, zase neměly. Hölzel zůstával ještě u atlasu starověku — navíc vlastně latinského — a nedostatek školních historických map, zvláště pro období středověku a novověku, byl tak při vyučování patrný. Proto mohlo vídeňské nakladatelství A. Pichlerové připravit a roku 1898 vydat známý Putzgerův německý (říšský) historický školní atlas (který ve Vídni vycházel pro rakousko-uherské školy) také v české řeči, do níž 31 listů map jeho 19. vydání (upraveného A. Baldamusem a E. Schwabem) po úpravě a doplnění jedním listem dějin slovanských (se dvěma mapami vztahujícími se k dějinám českým) převedl gymnasiální profesor Vavřinec Josef Dušek (1858—1911). Soubor vyšel pod názvem „F. W. Putzgerův historický školní atlas k starým, středním a novým dějinám“ pro vyšší a střední školy rakousko-uherské, byl schválen jako vyučovací pomůcka, a třebaže záhy nato byl vydán už zmíněný zčeštěný atlas Schubertův-Schmidtův, dosáhl do roku 1918 sedmi vydání (1898, 1900, 1903, 1908, 1911, 1915, 1918) a ještě po vzniku československého státu vyšlo v Liberci u nástupců P. Sollora mezi dalšími německými také jeho 8. vydání české „pro vyšší a střední školy československé republiky“ někdy na počátku dvacátých let ve zmenšeném rozsahu 16 mapových stran. V některých českých středních školách se Putzgerův atlas udržel překvapivě dlouho, neboť v jejich výročních zprávách byl uváděn jako užívaná pomůcka ještě ve třicátých letech. Stojí za zmínku, že podle 2. českého (a 22. německého) vydání upravil Stjepan Srkulj „Putzgerov historički školski atlas . . . za srjednje škole u Hrvatskoj i Slavoniji“, který vyšel roku 1904 rovněž u A. Pichlerové.

Horší situace byla v historických atlasech k dějinám domácím. V roce 1885 vydal sice Josef Kalousek (1838—1915), profesor českých dějin na české universitě v Praze, v kresbě Josefa Brože své vynikající „Tři historické mapy k dějinám českým“ jako přílohu k 5. vydání (a znovu roku 1898 k 6. vydání) Tomkových „Dějin království českého“, jež vyšly také v samostatném svazku atlasové formy téhož roku u Řivnáče a byly pak přejímány i do atlasů všeobecných, ale ty se týkaly jen vlády knížete Boleslava II., doby „župního“ zřízení ve 12. stol. a doby od vlády Karla IV. do války třicetileté. Byly tu ovšem i jiné jednotlivé mapy v odborných publikacích, ale chyběla práce souborná a syste-

matická. Na to upozorňoval zvláště Hermenegild Jireček, který ve svém „Návruhu na pořízení topografického atlantu Čech a Moravy za středověku“, vydaném roku 1897; tiskem o tom napsal: „My v Čechách a na Moravě historického atlantu domácích zemí našich posud nemáme. Co v tom směru vykonáno, jest toliko náhodné, zlomkovité: celistvého atlantu nedosáhlo se těmito, jinak dosti cennými pokusy. A přece věda historická došla u nás toho stupně, že by zdělaní historického atlantu nemělo již valných obtíží, ano že by tím již jen dovršeny byly posavadní práce historické.“ (Zápisy o schůzích I. třídy České akademie věd a umění 1895—1900; za výpis z archivu ČSAV děkuji dr. J. V. Horákovi z oddělení pro historický zeměpis ČSAV v Praze.) Pro Jirečka byl ovšem atlas topografický odlišný od politického, leč ani takového jsme neměli. Teprve roku 1901 vydali Sluka a Jiránek v Turnově „Atlas k dějinám rakouským“ o 12 listech map, schválený po doplnění pro střední školy a příbuzné ústavy, který s ohledem na české země upravil Jan Macháček (1850—1927); v roce 1908 převzal tento soubor beze změny do svého nákladu pražský nakladatel A. B. Černý, ale dalších vydání už atlas neměl.

Svého zvláštního historického atlasu všeobecných dějin se dočkaly i naše školy měšťanské. Byl jím nový „Atlas dějepisný pro potřebu škol měšťanských“, který zpracoval známý autor atlasů a map zeměpisných, odborný učitel Josef Brunclík (1850—1929) pro nakladatelství Unii, jež tento malý soubor vydalo roku 1914 a 1921. Atlas obsahuje 18 map na 15 stranách, které jsou jednoduše, ale nápadně kresleny a vztahují se k hlavním údobím dějin v měšťanské škole probíraných; českého státu se týkají dvě jeho samostatné mapy.

Cele byl českým dějinám věnován malý školní soubor „Čtyř historických map k dějinám národa československého“, vydaný a schválený v atlasové úpravě pro obecné a občanské školy. Podle J. Kaprase („Český stát v historickém vývoji a v dnešní podobě podle ustanovení kongresu pařížského“, 3. vyd. Praha 1920) jej sestavil Jan Hocke (1874—1940) a vydalo Státní nakladatelství v Praze roku 1922 a znovu 1931. Mapy, připomínající názvem a poněkud i periodisací práci Kalouskovu a zachycující teritoriální rozsah říše Sámovy i Velké Moravy a českého státu v 10. a 11. století, za posledních Přemyslovců a ve 14.—19. století, byly pak také připojeny jako kartony na Hockeho nástěnnou mapu „Vývoj státu československého“ (Praha 1922).

Také Společnost Československého Červeného kříže vydala kromě známějšího atlasu zeměpisného i soubor jednobarevných historických mapek. Jejich autor, Otakar Dorazil, lektor metodiky dějepisu na Karlově universitě, je nakreslil jako separátní doplněk své úspěšné „Historické příručky“ (1. vyd. v Praze 1933) a vydal roku 1935 pod názvem „Malý atlas historický“, který vedle 12 stran historického textu obsahuje 79 černobílých mapek na 19 stranách. Mapy ilustrují nejdůležitější partie politických dějin, jež jsou pak v textové části stručně vloženy. Velký zájem o toto dílko vedl k dalším vydáním pod titulem „Dějepisný atlas“, jichž následovalo ještě pět, z toho čtyři česká (druhé a třetí ještě roku 1935, čtvrté 1937 a páté 1938) a jedno slovenské (1935, po rozebrání druhého vydání českého) s obsahem rozšířeným o 3 strany se 4 mapami.

Rovněž Historický klub v Praze má zásluhu na vydání českého dějepisného atlasu. Aby vyhověl stále se opakujícím žádostem, požádal o jeho sestavení svého místostarostu, pražského gymnasijského profesora Jaroslava Lameše (1884—1960); který nejprve podle německého atlasu brněnského profesora Ant. Altrichtra při-

pravil „Historický atlas pro střední a odborné školy“ o 52 mapách, zachycujících všechnu látku, probíranou v dějepisném vyučování na těchto školách; atlas pak byl schválen k používání i na obchodních akademiích v prvním vydání z roku 1938. Jednoduché, ale názorné mapy, jejichž historický obsah výrazně vystupuje z lehce tištěného topografického podkladu, si získaly obliby, a poněvadž ve válečných letech byla na příkaz německých úřadů většina nákladu zničena, začal Lameš po osvobození pracovat na další úpravě díla, ale po roce 1948 bylo od jejího dokončení upuštěno.

Ve válce u nás nové české atlasy nevycházely; jen na Slovensku vznikl roku 1942 malý soubor jednobarevných map nazvaný „Historický atlas k slovenským dejinám“, jehož autory byli Fr. Bokes a P. Vajcik.

První poválečný nový historický atlas vyšel až roku 1956. Byl to „Historický atlas revolučního hnutí“, vydaný v nakladatelství Orbis a v Ústřední správě geodesie a kartografie podle návrhu Františka Desideria Póra, Kolomana Gajana, Františka Buriana a Karla Marka s přihlédnutím k podobným pracím sovětským jako nový typ takového díla, zpracovaného novým způsobem a novými metodami s vyzdvížením dějin sociálních a třídních bojů. Atlas obsahuje 142 stran map a 180 stran textu s rejstříkem a je rozdělen do čtyř oddílů. První je věnován dějinám mezinárodního dělnického hnutí, druhý dějinám KSSS, třetí dějinám KSČ a čtvrtý se zabývá dějinami národů v koloniálních a závislých zemích v době jejich bojů za svobodu. V roce 1959 byl vydán ještě doplňkový pátý svazek o 16 stranách volných map a 33 stranách textu, zaměřený převážně k událostem z let 1954–1959. Celý soubor slouží hlavně jako názorná pomůcka při různých formách politického školení.

Nejnověji, roku 1959, vyšel také první úplný atlas národní české a slovenské historie, „Školní atlas československých dějin“ o 44 stranách map s rejstříkem, zpracovaný — jednak česky, jednak slovensky — kolektivem 32 autorů za spoluúčasti lektorské rady vedené doc. Františkem Roubíkem. Je to náš první soustavný soubor map o historickém vývoji našich zemí od jejich nejstaršího osídlení až do roku 1945 a všímá si nejen dějin politických, ale — a to v široké míře — také sociálních a zvláště hospodářských, což je jeho původní přínos, a obsahuje konečně i mapy s náplní kulturního rázu. Smělým pokusem je zde však řešena otázka názvoslovná, neboť je upuštěno od běžné české nomenklatury a přednostně jsou uváděny ty názvy, jichž by v příslušných oblastech patrně používal národní nebo úřední jazyk jejich suveréna.

V současné době se pracuje na třech historických atlasech. Nejpokročilejší je „Školní atlas světových dějin“, který podobně jako atlas dějin československých bude 52 mapami doprovázet školní učebnice dějepisu od pravěku po dobu současnou a vyjde nákladem ÚSGK v roce 1961. Obsáhlou „vojenskohistorickou“ část (145 mapových stran) najdeme též v „Československé vojenském atlase“; zde je v rámci světového válečnictví věnována mimořádná péče českým věcem a jsou zachyceny vojenské situace doby husitské, války třicetileté i války o české země v 2. polovině 18. století. Tento atlas má vyjít nákladem vojenské správy v roce 1965. Konečně je třeba připomenout dílo nejvýznamnější, vědecký „Historický atlas ČSSR“, který připravuje k vydání Československá akademie věd pro rok 1965 jako mapový protějšek „Přehledu československých dějin“ v rozsahu 170 map, mapek a plánů prací našich předních historiků, sdružených kolem His-

torického ústavu ČSAV a jeho oddělení pro historický zeměpis, jež bude mít při tvorbě tohoto atlasu vůdčí úlohu.

CZECH HISTORICAL ATLASES

In Czech only few historical atlases have been compiled. In fact they occur much less often than geographical atlases and are used almost solely for the purposes of schools. Historical maps — because they cannot be exclusively arranged either to geography or to history — have been so far neglected by geographers as well as by historians. New editions of historical maps have remained almost unnoticed; only pedagogical magazines brought reports on their releases, but never they met with any critical comments. Geographical and historical magazines have not usually mentioned their release at all. Though their number is really small, no list has been compiled so far summing up their editions and saying a few words on their contents and history of their origin. The fact is that compiling such a list is not an easy task, since some of the editions have not been preserved at all either in public libraries or map collections. Bibliographical lists of Czech literature — general or thematic — are not detailed enough to present a reliable picture on the compilation of historical atlases, especially as far as the date of issue some of the editions is concerned. Moreover, we must take into consideration the well-known practice of publishers who kept the exact date of publication from their customers to make their goods sell well; consequently we have to do with a few rough estimates.

The article treats of atlases arranged in chronological order by the date of their publication. With every atlas a separate paragraph is reserved to modifications alternations and history of its succeeding editions. In the bibliographical list — attached to the article — names have been arranged in alphabetical order of the most prominent authors of the atlases. A remark next to each title gives the place where the copy in question is being kept; if such a copy has not been found reference is being made (in brackets) to literature treating of its existence. For the convenience of school historians, numbers and dates of ministerial approbation orders (published since 1869 in the official bulletin of the Austro-hungarian Ministry of Culture and Education, since 1919 in the official bulletin of the Czechoslovak Ministry of Education) are added, as far as these atlases had been approved of as means of instruction. Even the kind of school to which the ministerial order applies — is stated. The list is the first systematic bibliography of Czech historical atlases. It offers the necessary documentation and a firm basis for more detailed studies of this kind.

Bibliografie českých historických atlasů

Hlavní (první) autor	Název atlasu a bibliografické údaje	Datum vydání	Uložení atlasu (doklad jeho existence)	Číslo a datum schvalovacího výnosu	Schválení pro školy
—	Atlas zur alten Geschichte. Atlas starého věku. 34×24 cm, 10 l. map, 80 kr., B. Tempný 34×24 cm, 10 l. map, ? kr., B. Tempný	1863 ¹ ?	(ČČM 1863/LVIII) PK III-1754		
Balcar Antonín	Historicko-zeměpisný atlas školní starého, středního a nového věku. Pro české školy střední upravili dr. A. Balcar a dr. Fr. Kameníček. Nové vydání přehlédl dr. Bohuslav Horák.	1921 ¹	KK 18 748/832		
	Nové vydání zpracoval dr. Bohuslav Horák.	1922 ¹	UK 54 F 7252		
	25×17 cm, 55 l. map, 60 Kčs, V. Neubert, Praha	1933 ²	KK 18 858/832		
	25×17 cm, 55 l. map, 60 Kčs, V. Neubert, Praha	1938 ²	PK III-91	112 805, 9. 9. 1938	střední, odborné učitelské ú.
	25×17 cm, 67 l. map, 80 Kčs, V. Neubert, Praha				
	25×17 cm, 67 l. map, 50 Kčs, V. Neubert, Praha	1940 ³	LM		
Blanda Xaver	Malý atlas biblický. Pomůcka ke studiu biblického země- a dějepisu, vyňata z díla: „Stručný přehled starožitnosti biblických“, jež napsal dr. Xaver Blanda.				
	31×19 cm, 10 l. map, 1 K, B. Stýblo, Praha	1895	KK 10 123/832		
Brunclík Josef	Atlas dějepisný pro potřebu škol měšťanských. Zpracoval PhC. Jos. Brunclík.	1914 ¹	UK 54 D 3025	9 628, 8. 4. 1914	měšťanské
	26×17 cm, 18 l. map, 1 K 30 h, Unie, Praha	1921 ²	UK 54 D 3546	42 920, 18. 5. 1921	měšťanské
	26×17 cm, 18 l. map, 6 Kč, Unie, Praha				
Dorazil Otakar	Malý atlas historický. Text napsal a mapky nakreslil Ph. dr. inž. O. Dorazil.	1935 ¹	UK 54 F 11 046		
	23×15 cm, 19 str. map. 6 Kč, text, Společnost ČsČK Praha				

	Dějepisný atlas. Text napsal a mapky nakreslil Ph. dr. inž. O. Dorazil. 23×15 cm, 23 str. map, text, 5 Kč, Společnost ČsČK, Praha 23×15 cm, 23 str. map, text, 5 Kčs, Společnost ČsČK, Praha 23×15 cm, 23 str. map, text, 5 Kčs, Společnost ČsČK, Praha 23×15 cm, 23 str. map, text, 5 Kčs, Společnost ČsČK, Praha 23×15 cm, 23 str. map, text, 5 Kčs, Společnost ČsČK, Praha	1935 ²	UK 54 F 11 271		
		1935 ³	(BK 1935/34)		
		1937 ⁴	UK 54 E 8200		
		1938 ⁵	UK 54 E 8563		
				1922 ¹	KK 8/427
Hocke Jan	Čtyři historické mapy k dějinám národa československého. 32×11 cm, 4 l. map, 6,50 Kč, Státní nakl., Praha 32×11 cm, 4 l. map, 6 Kč, Státní nakl., Praha	1931 ²	(Věstník 1931/326)	84 981, 2. 6. 1931	obecné občanské
Kalousek Josef	Tři historické mapy k dějinám českým. Navrhl a výkladem opatřil dr. Josef Kalousek, profesor na c. k. české universitě Pražské. 23×15 cm, 3 l. map, text, 80 kr., Fr. Řivnáč, Praha	1885	KK 6140/427		
Lameš Jaroslav	Historický atlas pro střední a odborné školy. Zpracoval dr. Jar. Lameš, profesor Jiráskova gymnasia v Praze II, podle hist. atlasu dr. Ant. Altrichtra. 25×18 cm, 52 l. map, 35 Kč, Historický klub, Praha	1938	UK 54 D 7975	95 547, 19. 7. 1937	střední odborné učitecké ú. obch. akad.
Lepář Jan	Politický atlas k všeobecným dějinám středního a nového věku. Sponádal ku prospěchu středních škol československých Jan Lepář. 22×15 cm, 12 l. map, 1 zl. 50 kr., I. L. Kober, Praha 22×15 cm, 12 l. map, 1 zl. 50 kr., I. L. Kober, Praha	1869 ¹ 1875 ²	UK 54 D 597 UK 54 E 1076	12 205, 22. 1. 1870	vyš. střední

Bibliografie českých historických atlasů

Hlavní (první) autor	Název atlasu a bibliografické údaje	Datum vydání	Uložení atlasu (doklad jeho existence)	Číslo a datum schvalovacího výnosu	Schválení pro školy
	Politický atlas k všeobecným dějinám starého věku. Spořádal ku prospěchu středních škol československých Jan Lepař. 22×15 cm, 10 l. map, 1 zl. 20 kr., I. L. Kober, Praha 22×15 cm, 10 l. map, 1 zl. 20 kr., I. L. Kober, Praha	1870 ¹ 1873 ²	UK 54 D 597 UK 54 E 1076		
Macháček Jan	Atlas k dějinám rakouským pro vyšší třídy škol středních a jiné toho řádu ústavy. Upravil Jan Macháček, profesor při c. k. českém gymnasiu v Čes. Budějovicích. 33×21 cm, 12 l. map, 4 K 50 h., Sluka a Jiránek, Turnov 33×21 cm, 12 l. map, 2 K 40 h., A. B. Černý, Praha	1901 ¹ 1908 ²	KK 9557/856 UKB 4—93 186	16 240, 7. 6. 1902 (35 670, 11. 9. 1908)	střední a příbuzné —
Merklas Václav	Atlas starého světa. Sestavil Václav Merklas, c. k. gymn. profesor v Levocích. 22×30 cm, 10 l. map, 56 kr., K. André, Praha Druhé, rozmožněné vydání. 22×30 cm, 12 l. map, 1 zl. 8 kr., K. André, Praha	1853 ¹ 1853 ²	KK 10 791/264 KK 7964/264		
Pór František Desiderius	Historický atlas revolučního hnutí. Sestavili za redakce F. D. Póra dr. Koloman Gajan, František Burian, Karel Marek. 32×22 cm, 142 str. map, text, 60 Kčs, ÚSGK, Praha Doplňkové mapky a dodatky 1954—1959. 32×22 cm, 16 str. map, text, 7 Kčs, ÚSGK, Praha	1956 1959	KK 16 183/833 KK 18 723/833		

Putzger Friedrich Wilhelm	F. W. Putzgerův historický školní atlas k starým, středním a novým dějinám o 35 hlavních a 64 vedlejších mapách pro vyšší a střední školy rakousko-uherské podle 19. vydání Alfreda Baldamusa a Arnošta Schwaba do češtiny přeložil a přepracoval Vavřínek Josef Dušek.	1898 ¹	NTM 1712	106, 22. 1. 1898	střední	
		1900 ²	UK 54 D 4467	29 942, 5. 11. 1900 35 227, 19. 2. 1901 5 663, 2. 5. 1901	střední učitelské ú. vyš. obchodní vyš. průmysl.	
	26×17 cm, 32 l. map, text, 2 zl., A. Pichlera vdova a syn, Vídeň	26×17 cm, 32 l. map, text, 4 K, A. Pichlera vdova a syn, Vídeň	1903 ³	UK 54 D 4079	28 969, 14. 9. 1903	střední
			1908 ⁴	PK III-485	38 790, 22. 9. 1908	střední
	26×17 cm, 32 l. map, text, 4 K, A. Pichlera vdova a syn, Vídeň	26×17 cm, 32 l. map, text, 4 K, A. Pichlera vdova a syn, Vídeň	1911 ⁵	HÜ 2506; L 5/76	34 972, 29. 8. 1911	střední učitelské ú.
			1915 ⁶	(Vblatt 1915/501)	26 090, 4. 9. 1915	střední učitelské ú.
	26×17 cm, 32 l. map, text, 6 K, A. Pichlera vdova a syn, Vídeň	F. W. Putzgerův Historický školní atlas k starým, středním a novým dějinám o 16 mapách pro vyšší a střední školy československé republiky podle 19. vydání Alfreda Baldamusa a Arnošta Schwaba do češtiny přeložil a přepracoval Vavřínek Josef Dušek, gymnasiální profesor na Kr. Vinohradech.	1918 ⁷	LM	(9 465, 3. 4. 1918)	—
			?	UK 54 E 10 821		

Bibliografie českých historických atlasů

Hlavní autor (první) autor	Název atlasu a bibliografické údaje	Datum vydání	Uložení atlasu (doklad jeho existence)	Číslo a datum schvalovacího výnosu	Schválení pro školy
Schubert Friedrich Wilhelm	Atlas antiquus. Historicko-geografický atlas školní starověku. Zpracoval F. W. Schubert. Výkladem opatřili dr. A. Balcar a dr. J. Vlach. 25×17 cm, 24 l. map, text, 90 kr., Ed. Hölzel, Vídeň a Olomouc Historicko-zeměpisný atlas školní starého věku. Zpracoval F. W. Schubert. Pro české školy střední upravil dr. J. Vlach. 25×17 cm, 24 l. map, text, 1 K 60 h., Ed. Hölzel, Vídeň	1887	UK 54 D 600	22 665, 30. 1. 1888	střední
	F. Schuberta a V. Schmidta Historicko-zeměpisný atlas školní věku středního. Pro české školy střední upravil dr. J. Vlach. 25×17 cm, 19 l. map, text, 80 kr., Ed. Hölzel, Vídeň	1899	(Nosovský 1911/28)	27 871, 19. 10. 1899	reálky a příbuzné
	F. Schuberta a V. Schmidta Historicko-zeměpisný atlas školní nového věku. Pro české školy střední upravili dr. J. Vlach a dr. Fr. Kameníček. 25×17 cm, 17 l. map, text, 80 kr., Ed. Hölzel, Vídeň	1896	KK 15 230/Sl.	19 651, 11. 8. 1896	(střední)
	F. Schuberta a V. Schmidta historicko-zeměpisný atlas školní starého, středního a nového věku. Pro české školy střední upravili dr. A. Balcar, dr. J. Vlach a dr. Fr. Kameníček. Vydání pro gymnasia. 25×17 cm, 60 l. map, text, 3 K 20 h., Ed. Hölzel, Vídeň 25×17 cm, 60 l. map, text, 3 K 85 h., Ed. Hölzel, Vídeň 25×17 cm, 60 l. map, text, 10 K 50 h., Höfer a Klouček, Praha	1898	(ÖBC 1898/627)	17 564, 6. 7. 1898	(střední)
		1898	ÚSA 1465	32 087, 13. 12. 1898	gymnasia
		1916	(Vblatt 1916/175)	32 087, 13. 12. 1898	gymnasia
		1918	(Nosovský 1919/31)	32 087, 13. 12. 1898	gymnasia

	Vydání pro školy reálné a ústavy příbuzné. 25×17 cm, 60 l. map, text, 3 K 20 h., Ed. Hölzel, Víděň	1900	HÜ 5056; L 15/16	7 263, 23. 3. 1900 17 340, 13. 6. 1900	reálky učitelské ú. průmyslové obchodní
	25×17 cm, 60 l. map, text, 3 K 85 h., Ed. Hölzel, Víděň	1916	(Vblatt 1916/175)		
	25×17 cm, 60 l. map, text, 10 K 50 h., Höfer a Klouček, Praha	1918	(Nosovský 1919/31)		
—	Školní atlas československých dějin. Odpovědný re- daktor Jan Musílek. Vedoucí lektorské rady doc. dr. František Roubík. 30×22 cm. 44 str. map, text, 22,20 Kčs, ÚSGK, Praha	1959 ¹	HÜ 5287; L 17/55	18 212, 4. 5. 1959	všeob. vzděl.

Vysvětlivky zkratk: BK

- ČČM = Bibliografický katalog ČSR, Praha
HÜ = Časopis Českého musea, Praha
KK = Historický ústav ČSAV, oddělení pro historický zeměpis, Praha
LM = Kabinet pro kartografii ČSAV, Praha
Nosovský 1911 = knihovna autora pojednání
Nosovský 1919 = K. Nosovský, Soupis současné české literatury pedagogické, část I, 2. vyd. Praha 1911
NTM = K. Nosovský Soupis současné československé literatury pedagogické, část I, 3. vyd. Praha 1919
ÖBC = Národní technické museum, Praha
PK = Österreichische Buchhändler-Correspondenz, Wien
UK = Státní pedagogická knihovna, Praha
UKB = Universitní knihovna, Praha
USA = Universitní knihovna v Brně
Vblatt = Ústřední státní archiv, Praha
Věstník = Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Kultus und Unterricht, Wien
Věstník = Věstník ministerstva školství a národní osvěty, Praha